

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КРОС- КУЛЬТУРНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

У статті висвітлено сучасні психологічні підходи до розуміння сутності і структурної організації соціальної ідентичності та проаналізовано співвідношення цієї категорії із поняттям особистої ідентичності. Представлено концептуальні інтерпретації змісту етнічної ідентичності, а також аналіз кореляційних зв'язків між феноменами етнічної ідентичності та національної толерантності у крос-культурній психології.

Ключові слова: ідентичність, соціальна ідентичність, етнічна ідентичність, мультиідентичність, національна толерантність, внутрішня група, зовнішня група, групове членство, акультурація.

В статье отражены современные психологические подходы к пониманию сущности и структурной организации социальной идентичности и проанализировано соотношение этой категории с понятием личной идентичности личности. Представлены концептуальные интерпретации содержания этнической идентичности, а также анализ корреляционных связей между феноменами этнической идентичности и национальной толерантности в кросс-культурной психологии.

Ключевые слова: идентичность, социальная идентичность, этническая идентичность, мультиидентичность, национальная толерантность, внутренняя группа, внешняя группа, групповое членство, акультурация.

Постановка проблеми. Психологічний аналіз міжнаціональних та крос-культурних взаємин представників різноманітних національностей в умовах мультикультуралізму є одним із ключових пріоритетів психологічної науки. Важливим напрямком сучасної психології є не лише емпіричне вивчення запропонованої проблематики, а, передусім, теоретико-методологічне осмислення питань національної толерантності та ідентичності в контексті наукової парадигми сьогодення. Реалізація такого завдання є можливою шляхом систематизації та синтезу сучасних теоретичних положень, концептуальних підходів, акумуляції соціально-психологічного знання у площині зазначених проблем, що дасть змогу створити фундамент подальшої розробки практичного інструментарію та рекомендацій щодо налагодження міжетнічних

відносин, розвитку позитивної етнічної ідентичності, формування толерантної особистості тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи дослідження міжетнічних взаємин розкрито у площині психології (Т. Адорно, Е. Еріксон, Г. Крайг, М. С. Міріманова, В. А. Петровський, С. Л. Рубінштейн, Д. М. Узнадзе та ін.), соціальної психології (Г. Лебон, В. Ф. Петренко, Л. Г. Почебут, М. Уолцер та ін.) тощо. Психологічний аспект толерантності досліджено у працях Дж. Беррі, Є. В. Бондаревської, О. Лункової, Н. М. Лебедевої, М. Плізента, О. Петрицького, Л. Г. Почебут, Г. У. Солдатової, Т. Г. Стефаненко, Г. Теджфела, Дж. Тернера тощо. Дослідженням кореляційних зв'язків ідентичності та толерантності займалися Г. Л. Бардіер, Дж. Беррі, М. В. Верещагіна, М. Веркуйтен, М. А. Козлова, І. Кауненко, І. С. Кон, Н. М. Лебедева, М. Плізент, Л. Г. Почебут, Г. У. Солдатова, Т. Г. Стефаненко, О. М. Татарко, Г. Теджфел, Д. Тейлор, Дж. Тернер, Дж. Фіні та ін.

Водночас, незважаючи на значну кількість психологічних та соціально-психологічних праць, систематизація теоретичних підходів щодо дослідження запропонованої проблематики не отримала достатнього висвітлення в рамках сучасної наукової парадигми. Аналіз взаємозв'язку національної толерантності з феноменом ідентичності дасть змогу виявити нові аспекти теоретичного вивчення та подальшого емпіричного вирішення питань налагодження гармонійних міжнаціональних відносин та формування толерантного ставлення до представників різних етнічних груп.

Метою статті є спроба вивчення взаємозв'язку категорії ідентичності з національною толерантністю в крос-культурній перспективі.

Виклад основного матеріалу. Соціальна група визначається як група, що складається з двох та більше людей, які характеризуються однакою соціальною ідентичністю. Члени такої групи ідентифікують та оцінюють себе однаково, а також мають однакові уявлення стосовно того, якими атрибутами вони володіють, як ставляться до членів своєї та інших груп в межах певного соціального середовища. Соціальна ідентичність є результатом категоризації об'єктивної реальності на внутрішні та зовнішні групи та співвіднесення себе з певною внутрішньою групою. Основою групового членства є колективна само-інтерпретація "ми", що протиставляється соціальному утворенню "вони". Водночас, самоідентичність функціонує як само-інтерпретація в контексті унікальних особистих атрибутів ("Я"), що не притаманні іншим членам суспільства, чи в контексті взаємин "Я/Інший".

Хоча концепція розмежування соціальної ідентичності та самоідентичності є традиційним в соціальній психології, проте існують й інші точки зору щодо запропонованої проблематики. Зокрема, закордонні дослідники [16] розрізняють колективне “Я”, що віддзеркалює соціальні ідентичності, та індивідуальне “Я”, що віддзеркалює радше особисті атрибуції, а не особисті ідентичності. Канадський дослідник Дж. Камерон [13] зазначає, що соціальна ідентичність не є унітарним конструктом, вона складається з трьох основних аспектів, що співвідносяться між собою, але не є ізоморфними, а саме: центральність (когнітивне сприйняття власної ідентичності), внутрішньогруповий вплив та внутрішньогрупові зв'язки [17].

Існує також точка зору, що дихотомія соціальної та особистої ідентичностей є надто категоричною. Інша група закордонних дослідників [10] виокремлює три складові утворення “Я”: індивідуальне “Я” (визначається особистими рисами, що відрізняють “Я” від “Іншого”), реляційне “Я” (визначається відносинами “Я” та “Іншого”) та колективне “Я” (визначається груповим членством, що відрізняє “ми” від “вони”). М. Бруер [11] пропонує класифікацію чотирьох типів соціальної ідентичності: 1) *особисто-центровані соціальні ідентичності* – акцент ставиться на тому, як групові характеристики інтернаціоналізуються індивідуальними членами групи як частина їхнього “Я”; 2) *реляційні соціальні ідентичності* визначають “Я” у контексті відносин з членами групи; 3) *групо-центровані соціальні ідентичності* ототожнюються з традиційними інтерпретаціями поняття соціальної ідентичності; 4) *колективні ідентичності* пов'язані не лише зі спільними самовизначальними атрибутами, що притаманні усім членам групи, а, перш за все, з процесами активної соціальної інклюзії, спрямованої на побудову іміджу групи в контексті її сприйняття іншими.

Д. Капозза та Р. Браун пропонують чотиривимірну модель інтерпретації індивідуальної ідентичності [14]. Кожен із визначених вимірів ідентичності мотивує певні поведінкові стратегії, що проявляються у фаворитизмі внутрішньої групи, зневажанні зовнішньої групи чи в обох випадках. Першим виміром зазначеної моделі є *особистісні характеристики*, які розуміються виключно як індивідуальні характеристики особистості, що не пов'язані з груповим членством (особистісні риси, фізичні характеристики, вміння, навички, особистий досвід, особистісні прагнення тощо). На думку вчених, одні особистісні характеристики впливають на внутрішньогрупову ідентифікацію, в той час як інші – на

внутрішньогрупову поведінку без посередництва впливу внутрішньогрупової ідентифікації.

Другим виміром представленої моделі є *внутрішньогрупова ідентичність*, що включає роль індивіда в межах певної групи та взаємовідносини з цією групою. Внутрішньогрупова ідентичність може стати виразною в результаті категоризації світу на певні групи або може керувати категоризаціями соціальної дійсності. Внутрішньогрупова ідентичність, так як і особистісні характеристики, може впливати на внутрішньогрупову ідентифікацію та внутрішньогрупову поведінку.

Третім виміром є *групове членство*, що включає в себе категоризацію світу на групи та визначення особистого членства. Детермінація внутрішньої групи передбачає також і той факт, що індивіди звертатимуть увагу на зовнішні групи, оскільки створення внутрішньої групи включає визначення меж між власною та іншими групами. Особистість в такому разі більше переймається зовнішньою групою, ніж коли мова йде про її власну позицію в межах внутрішньої групи (внутрішньогрупова ідентичність). Визначення внутрішньої групи загалом призводить до ідентифікації з цією групою. Тому, прийняття рішення щодо групового членства враховує не лише внутрішню, а й зовнішню групи, а вектором поведінкових стратегій в такому разі є підвищення статусу власної групи.

Останнім виміром моделі є *особистісна ідентичність*. Рушійною силою внутрішньогрупової дискримінації є бажання індивіда мати позитивний образ власного “Я”. Особистість, порівнюючи себе з іншими, звертається до власної групи, шукаючи собі подібних індивідів. Іншими словами, наше бажання порівняти власне “Я” з “Іншим” спрямовує нашу увагу до внутрішньої групи, членам якої притаманні схожі характеристики та атрибуції.

У закордонній соціально-психологічній теорії також використовується термін “мультиідентичність” [15; 21; 25]. Аналіз певної соціальної ідентичності індивіда як часткової ідентичності дає змогу уникнути абсолютизації та зведення ідентичностей до одного спільного займенника загальної домінуючої соціальної ідентичності. Множинні соціальні ідентичності зазвичай не існують ізольовано одна від одної, а є взаємозалежними. Подібне поєднання, наприклад, можна спостерігати в контексті аналізу феномену расизму, який, зазвичай, взаємокорелює з націоналізмом та сексизмом [15]. Водночас, очевидним є той факт, що в певних умовах одна із множинних соціальних ідентичностей функціонує як домінуюча та центральна, що керує інтерпретаціями та судженнями

щодо поведінки “інших”, а також у процесі переживання інших аспектів розуміння власної особистісної сутності [25].

Важливою видається, на нашу думку, спроба проаналізувати особливості категорії соціальної ідентичності в межах мультикультурного середовища, що, безумовно, передбачає існування мультиідентичностей. Цікавою в цьому контексті є концепція комплексної соціальної ідентичності, що функціонує як засіб відображення суб’єктивної структури множинних групових ідентичностей [22]. В основі запропонованої концепції лежить ідея, що важливим є не те, зі скількома соціальними групами індивід ідентифікує себе, а як ці різні ідентичності суб’єктивно поєднуються у визначенні загальної інклюзії внутрішньогрупового членства певного індивіда. Вчені [22] розрізняють чотири моделі, що охоплюють способи, якими два і більше паралельних групових членства можуть бути суб’єктивно поєднаними задля визначення внутрішньої групи індивіда, утвореної в результаті. Перший спосіб – *перехрещення множинного групового членства* – полягає у тому, що індивід може досягнути одночасного визнання більш як однієї соціальної ідентичності і, водночас, зберегти репрезентацію лише однієї внутрішньої групи.

Другий спосіб – *домінація групового членства* – передбачає те, що індивід обирає одну первинну групову ідентифікацію, якій підпорядковуються усі інші потенційні групові ідентичності. В цій моделі, внутрішня група інтерпретується як категорія спільного членства первинної внутрішньої групи; альтернативні соціальні ідентичності занурені в первинну групову ідентифікацію (як джерела внутрішньогрупової варіації), але не поширюються на зовнішні групи.

Третя модель – *розділення групового членства* – обумовлює ізоляцію групових ідентичностей. У такому випадку соціальні ідентичності є контекстуально чи ситуаційно визначеними, тобто різні соціальні ідентичності можуть ставати первинними по відношенню до інших групових ідентичностей залежно від соціальної ситуації чи контексту. Множинність соціальних ідентичностей в такому разі є цілісною, і індивід не може активувати їх одночасно, тобто визнає лише якусь одну внутрішню групу в певний момент.

Остання модель – *злиття групового членства* – ґрунтується на тому, що перехресні групові членства одночасно визнаються та використовуються. В такій формі внутрішньогрупова ідентифікація поширюється на інших, які розділяють будь-яке членство соціальної категорії – внутрішня група є сумою поєднаних групових ідентифікацій. Описана модель полягає у тому, що індивід

усвідомлює, що кожне його групове членство поєднує різну сукупність людей як внутрішньогрупових членів і поєднана репрезентація є сумою усіх цих групових ідентичностей.

Важливим є розуміння того факту, що індивід може бути членом різноманітних груп, проте не завжди подібне членство інтерпретується як його соціальна ідентичність. З точки зору Р. Уентхолта [26], трансформація групового членства у соціальну ідентичність зумовлена поєднанням таких компонентів: соціальна класифікація (соціоструктурний компонент), певні поведінкові та нормативні наслідки та очікування (культурний компонент), судження онтологічної природи (онтологічний компонент). Саме комбінація зазначених компонентів і дає підстави говорити про існування певної соціальної ідентичності як особистісної категорії.

Аналіз теорії соціальної ідентичності дає підстави стверджувати, що між груповою ідентифікацією та “Я” концепцією є взаємозалежність. Індивіди прагнуть досягнути позитивної соціальної ідентичності, і, тим самим, підвищують власну самооцінку. Позитивна ідентичність, в свою чергу, є результатом позитивного порівняння представників власної групи та інших зовнішніх груп. У випадку “незадовільного” порівняння індивіди приймають рішення про вихід з такої групи, або про підвищення позитивної відмінності. Імігранти в новому етнокультурному середовищі зазвичай сприймаються негативно чи принизливо представниками домінантної більшості, що змушує їх обирати різні поведінкові стратегії в рамках формування своєї групової ідентичності [12].

Складовою частиною соціальної ідентичності особистості є етнічна ідентичність – категорія, вивчення та аналіз якої дозволяє прослідкувати кореляцію між ідентичністю та національною толерантністю. В рамках запропонованої статті не вважаємо за потрібне зупинятися на усіх різноманітних підходах та концепціях в етнопсихології щодо інтерпретації змістової сутності феномена етнічної ідентичності. Зауважимо лише, що в сучасній психологічній парадигмі етнічна ідентичність трактується як усвідомлення індивідом своєї приналежності до певної етнічної спільноти (В. С. Агеєв, О. Г. Асмолов, О. О. Леонтєв, Н. М. Лебедева, Л. І. Науменко, В. М. Павленко, Н. Г. Панкова, Ю. В. Платонов, Л. Г. Почебут, Г. У. Солдатова, Г. В. Старовойтова, О. І. Шлягіна).

Російська дослідниця Т. Г. Стефаненко пропонує дещо вужче розуміння цієї етнопсихологічної категорії, зазначаючи, що “етнічна ідентичність – це, передусім, результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певний ступінь ототожнення себе з ним та відокремлення від інших етносів” [6].

На думку М. В. Верещагіної, етнічна ідентичність функціонує як компонент множинної ідентичності, яка є динамічним, диспозиційним утворенням соціальної ідентичності індивіда в результаті усвідомлення своєї приналежності до певної етнічної спільноти, в структурі етнічної самосвідомості. Етнічна ідентичність виконує функцію соціальної регуляції міжетнічної взаємодії, вона пов'язана з ментальністю, що проявляється в соціально-психологічних установках та стереотипах, картині світу та сприйнятті себе в цьому світі, різноманітних автоматизмах свідомості тощо, результатом чого є уніфікація способів світосприйняття та світовідчуття, які проявляються в ідентичних поведінкових паттернах представників певної етнічної групи [1].

Питання формування етнічної ідентичності стає особливо актуальним в умовах існування поліетнічних суспільств, які складаються з домінантної етнічної групи та груп етнічних меншин. Усвідомлення та прийняття власної етнічної ідентичності є нескладним завданням для індивіда, народженого та вихованого в суспільстві, де етнічність сімейного середовища (етнічність батьків) є домінантною. Представники етнічних меншин, що народжуються та виховуються у тому ж суспільстві, стикаються з дилемою – усвідомлення своєї ідентичності з етнічною групою чи домінантною більшістю, що пов'язано із статусом меншості та часто расовою чи культурною відмінностями [18].

У контексті кросс-культурної психології поняття етнічної ідентичності розглядається в межах вивчення проблематики акультурації та інкультурації. Феномени акультурації та етнічної ідентичності часто використовуються у взаємозалежній площині, проте ми схилиємося до думки, що акультурацію варто інтерпретувати як значно ширшу етнопсихологічну категорію, яка, окрім трансформацій етнічної ідентичності, передбачає аналіз цілої низки факторів.

У працях закордонних дослідників [8] інкультурація інтерпретується як процес етнічної соціалізації, за допомогою якого індивід в процесі особистісного розвитку оволодіває низкою культурних та психологічних характеристик, що є необхідними задля його повноцінного функціонування як члена певної групи. Акультурація – це процес культурних та психологічних змін у результаті міжкультурного контакту [8]. Культурні зміни включають трансформації у групових звичаях, економічному та політичному житті тощо. Психологічні зміни охоплюють трансформації в індивідуальних атитюдах щодо акультураційних процесів та культурних ідентичностей особистості [20].

У такому фокусі дослідження існує дві моделі вивчення етнічної ідентичності – лінійна (біполярна) та двовимірна моделі. У першій моделі етнічна ідентичність розглядається у контексті континууму від тісних етнічних зв'язків, на одному полюсі, до тісних зв'язків з домінантною культурою, на іншому [23; 24]. Основним постулатом двовимірної моделі є твердження, що варто аналізувати з етнічною культурою та новою культурою і що ці взаємовідносини повинні бути незалежними [21].

Більшість членів етнічних меншин не лише розвивають власну етнічність, але також асимілюють з етнічністю представників домінантної більшості. Усвідомлення того, що певні етнопсихологічні характеристики є схожими з етнічною більшістю, призводить до перехресних (суміжних) форм соціальної ідентичності [19]. Представники етнічних меншин розвивають мультиідентичності, що відображають їхню власну етнічну та домінанту культури. Якщо у особистості розвинене відчуття приналежності до певної етнічної групи, то така особистість чітко усвідомлює свою етнічну ідентичність. Іноді трапляється і так, що особистість називає свою етнічну приналежність, проте у неї відсутнє відчуття приналежності до цієї етнічної групи [20]. Атитюди групового членства впливають на те, як певна особистість формує власну етнічну ідентичність. Загальноприйнятим є той факт, що позитивні атитюди до представників своєї етнічної групи є ознакою прийняття етнічної ідентичності, а негативні атитюди, в свою чергу, призводять до заперечення етнічної ідентичності.

Модель акультурації, запропонована канадським дослідником Дж. Беррі, може слугувати підґрунтя розуміння трансформацій етнічної ідентичності [20]. Етнічна ідентичність представника певної етнічної групи та національна ідентичність члена національної спільноти можуть трактуватися як два виміри загального феномену групової ідентичності, що змінюються незалежно: кожна із ідентичностей може бути сильно вираженою та розвинутою або, навпаки, слабкою і несформованою [9]. Особистість, яка характеризується сильно вираженою етнічною ідентичністю, і, водночас, ідентифікує себе з новою національною спільнотою має *інтегровану (бікультурну) ідентичність*. Особистість, яка має сформовану етнічну ідентичність, проте не ідентифікує себе з представниками нового культурного середовища, характеризується *сепаративною ідентичністю*. Водночас, особистість, що відмовляється від усвідомлення себе представником своєї етнічної групи, а повністю ідентифікує себе з членами домінантної більшості, має *асимілятивну ідентичність*. І *маргінальна ідентичність* полягає у відсутності сформованої етнічної та національної ідентичностей [21].

Щодо кореляційного зв'язку між феноменами етнічної та національної ідентичності в закордонній психологічній літературі існує дві точки зору, що представляють двовимірну та одновимірну модель взаємозв'язку цих двох категорій [25]. В рамках двовимірної моделі етнічна та національна ідентичності у представників національних меншин є незалежними, тобто можуть бути сильно чи слабо вираженими, а особистості можуть бути описані в контексті чотирьох видів ідентичностей, представлених вище. Щодо одновимірної моделі, варто зазначити, що кореляційний зв'язок зазначених категорій є негативним, тобто це означає, що коли одна ідентичність є сформованою і сильно вираженою, то інша – навпаки, несформована і невиражена. В такому разі ідентичності іммігрантів є сепаративними чи асимільованими [25].

Сформована етнічна ідентичність слугує підґрунтям успішної адаптації представників етнічних менших в новому етнокультурному середовищі, що стимулюватиме розвиток позитивної національної ідентичності як категорії приналежності до загальної національної спільноти. Дослідники Дж. Беррі та М. Плізент довели, що позитивна етнічна ідентичність може закласти фундамент поваги до позитивного сприйняття представників інших етнічних груп, вираження готовності обмінюватися ідеями, установками задля спільної діяльності в суспільному житті нації [7]. Російська дослідниця Н. М. Лебедева, спираючись на дослідження Дж. Беррі та М. Плізента, дійшла висновку, що позитивна етнічна ідентичність пов'язана з етнічною толерантністю і виступає основою її формування та становлення. В соціальній психології встановлена закономірність, що лише самодостатня особистість з нормальним позитивним проявом самоідентичності здатна на толерантне ставлення до інших [4].

Зв'язок між ідентифікацією особистості з власною етнічною групою та ідентифікаціями з іншою зовнішньою групою (етнічною більшістю) є обернено-пропорційним. Іншими словами, концептуалізація позитивної етнічної самооцінки і орієнтація на домінуючу етнічну групу є взаємно виключними атитюдями. Тобто це означає, що чим сильнішим є зв'язок особистості зі своєю етнічною групою (чим вищий рівень етнічної ідентичності), тим більше вона дистанціює від "інших".

Міжетнічна напруга виникає в результаті взаємодії трансформації особистісної та групової етнічної ідентичностей в контексті розвитку гіперідентичності, зросту масової фрустрації етнічних потреб, зміни (підвищення чи зниження) етносоціального статусу групи, актуалізації психологічного захисту етнічної групи та

активації етнічно інтолерантних особистостей. І навпаки, зворотний процес стримання міжетнічної напруги зумовлений збереженням та зміцненням позитивної етнічної ідентичності, домінуванням толерантності в міжетнічних відносинах, розширенням кола семантичного міжкультурного простору, зміцненням відчуття міжкультурної близькості та задоволенням етнічних потреб [2].

Етнічна ідентичність функціонує як системоутворююча основа цілісності групи та самовизначення особистості в ситуації соціальної нестабільності. Позитивна етнічна ідентичність виступає механізмом формування конструктивного рівня внутрішньогрупової та зовнішньогрупової напруги, що є необхідним для збереження цілісності та інтегрованості власної етнічної групи та одночасного розвитку позитивних відносин з представниками інших етнічних груп [5].

Поєднання позитивної та чіткої етнічної ідентичності є поштовхом до появи міжетнічної толерантності в міжкультурному середовищі. Водночас, поєднання негативності етнічної ідентичності з її чіткістю призводить до проявів етнічної інтолерантності. Невизначеність етнічної ідентичності у сукупності з позитивністю передбачає наявність як етнічної толерантності, так і інтолерантності [3].

Аналізуючи феномен міжетнічної толерантності у площині вивчення етнічної ідентичності представників різних етнічних груп, що є членами загальної національної спільноти, важливо, на нашу думку, звертати увагу не лише на розвиток етнічної ідентичності меншин, але й етнічної більшості, що є не менш важливим. Загальний рівень сформованості міжетнічної толерантності в певному суспільстві визначається на основі її сформованості в усіх його представників, а у членів національної більшості, зокрема.

У контексті нашого дослідження ми не вбачаємо принципової різниці у розмежуванні понять “етнічна толерантність”, “між-етнічна толерантність”, “національна толерантність” та “між-національна толерантність”, оскільки вважаємо ці етнопсихологічні феномени категоріями одного змісту, відмінними є лише групи, в площині яких вони розглядаються. Формування позитивних психологічних атиitudів, почуттів, певних світоглядних поведінкових орієнтацій, що ґрунтуються не лише на терпимому ставленні до “іншого”, а, передусім, на прийнятті цього “іншого” та визнанні його психологічної відмінності та своєрідності, є складним процесом становлення толерантної особистості як представника мультикультурної глобальної спільноти. Першою

ланкою цього процесу є розвиток етнічної толерантності до представників різних етнічних груп в межах одного суспільства, що є фундаментом становлення міжетнічної толерантності у членів цієї національної спільноти загалом. І лише в такому разі мова може йти про сформованість національної толерантності представників певної національності до інших національностей. Отже, формування національної толерантності, на нашу думку, є поетапним процесом, своєрідною прогресією, що рухається від етнічної толерантності до міжнаціональної, розвиток кожного наступного елемента є неможливим без формування попереднього.

Висновки. Розгляд концептуальних підходів щодо інтерпретації психологічної категорії ідентичності та її видів (особистісна ідентичність, соціальна ідентичність, етнічна ідентичність, національна ідентичність) дав змогу дійти висновку, що зазначені соціально-психологічні феномени досліджуються у контексті вивчення мотивації поведінкових стратегій, поведінкових орієнтацій та групового членства; розгляду їх особливостей в межах мультикультурного середовища (множинні групові ідентичності, мультиідентичності), в межах вивчення проблематики акультурації та інкультурації тощо. Аналіз взаємозв'язку категорії ідентичності з феноменом толерантності дав можливість констатувати, що розвиток позитивної етнічної ідентичності представників різноманітних етнічних груп є механізмом складного поетапного процесу формування національної толерантності.

Перспективами подальших наукових розвідок є врахування соціально-психологічних умов формування національної толерантності з метою розробки принципів конструювання теоретичної моделі дослідження національної толерантності представників різних соціальних груп.

Список використаних джерел

1. Верещагина М. В. Этническая идентичность и этническая толерантность русских и осетинских студентов : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.06 "Социальная психология" / М. В. Верещагина. – Санкт-Петербург, 2010. – 23 с.
2. Кауненко И. Проблемы этнической идентичности, или Свой путь / Ирина Кауненко // Перекрёстки. Журнал исследований восточноевропейского пограничья. – №3–4. – 2007. – С. 123–151.
3. Лебедева Н. М. Социальная идентичность на постсоветском пространстве: от поисков самоуважения к поискам смысла /

- Н. М. Лебедева // Психологический журнал. – № 3. – 1999. – С. 48–58.
4. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности / Л. Г. Почебут. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2005. – 281 с.
 5. Солдатова Г. У. Этническая идентичность и этнополитическая мобилизация / Г. У. Солдатова // Демократизация и образы национализма в Российской Федерации 90-х годов. – М., 1996. – С. 296–341.
 6. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Татьяна Григорьевна Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, “Академический проект”, 1999. – 320 с.
 7. Berry, J. W. Ethnic tolerance in plural societies / J. W. Berry, M. Pleasants. – Paper given at the International Conference on Authoritarianism and Dogmatism. – N.Y., 1984.
 8. Berry, J. W. Cross-cultural psychology / John W. Berry, Ype H. Poortinga, Marshall H. Segall, Pierre R. Dasen. – Cambridge University Press, 2002. – 588 p.
 9. Bourhis, R. Y. Towards an interactive acculturation model : A social psychological approach / R. Y. Bourhis, L. C. Moise, S. Perreault, & S. Senecal // International Journal of Psychology, 32. – 1997. – pp. 369–386.
 10. Brewer, M. B. Who is this “we”? Levels of collective identity and self representations / M. B. Brewer and W. Gardner // Journal of Personality and Social Psychology, 71. – 1996. – pp. 83–93.
 11. Brewer, M. The many faces of social identity : Implications for political psychology / M. B. Brewer // Political Psychology, 22. – 2001. – pp. 115–25.
 12. Brown, R. Social identity theory : Past achievements, current problems and future challenges / R. Brown // European Journal of Social Psychology, 30. – 2000. – pp. 745–778.
 13. Cameron, J. E. A three-factor model of social identity / J. E. Cameron // Self and Identity, 3. – 2004. – pp. 239–262.
 14. Capozza, D. Social identity processes : trends in theory and research / Dora Capozza, Rupert Brown. – 2000. – 227 p.
 15. Crisp, R. J. Multiple social categorization / Richard J. Crisp, Miles Hewstone. – Psychology Press, 2006. – 344 p.
 16. Deaux, K. Parameters of social identity / K. Deaux, A. Reid, K. Mizrahi, and K. A. Ethier // Journal of Personality and Social Psychology, 68. – 1995. – pp. 280–291.

17. Ellemers, N. Self-categorization, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity / N. Ellemers, P. Kortekaas, and J. W. Ouwerkerk // *European Journal of Social Psychology*, 29. – 1999. – pp. 371–389.
18. Gong, L. Ethnic identity and identification with the majority group : Relations with national identity and self-esteem / Li Gong // *International Journal of Intercultural Relations*, 31. – 2007. – pp. 503–523.
19. Judd, C. M. Stereotypes and ethnocentrism : Diverging interethnic perceptions of African American and White American youth / C. M. Judd et al. // *Journal of Personality and Social Psychology*, 69. – 1995. – pp. 460–481.
20. Phinney, J. S. Ethnic identity in adolescents and adults / J. S. Phinney // *Psychological Bulletin*, 108 (3). – 1990. – pp. 499–514.
21. Phinney, J. S. Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents / J. S. Phinney, M. Devich-Navarro // *Journal of Research on Adolescence*, 7. – 1997. – pp. 3–32.
22. Roccas, S. Social identity complexity / S. Roccas, M. B. Brewer // *Personality and Social Psychology Review*, 6. – 2002. – pp. 88–106.
23. Simic, A. Ethnicity as a career for the elderly : the Serbian-American case / A. Simic // *Journal of Applied Gerontology*, 6. – 1987. – pp. 113–126.
24. Ullah, P. Second generation Irish youth : Identity and ethnicity / P. Ullah // *New Community*, 12. – 1985. – pp. 310–320.
25. Verkuyten, M. *The social psychology of ethnic identity* / Maykel Verkuyten. – Psychology Press, 2005. – 294 p.
26. Wentholt, R. *Meanings of the term identity : That, who, what and how you are* / R. Wentholt & M. Verkuyten. – Utrecht, the Netherlands : Ercomer, 1999.

The article deals with modern psychological approaches to understanding the essence and structural organisation of social identity and highlights the interrelationship of this category and the concept of personal identity. Interpretations concerning the content of ethnic identity as well as correlation analysis between ethnic identity and national tolerance phenomena have been presented in a cross-cultural psychological context.

Keywords: identity, social identity, ethnic identity, multi-identity, national tolerance, ingroup, outgroup, group membership, acculturation.

Отримано: 2.02.2012 р.